

АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

ДЕМ'ЯНЧУК ВІТАЛІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 343.139

**ФІКСАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ
ПРИ РОЗГЛЯДІ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ У СУДІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті внутрішніх справ,
МВС України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Лук'янчиков Євген Дмитрович,
Київський національний
університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України

Гончаренко Владлен Гнатович,
Академія адвокатури України,
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Сірій Микола Іванович,
Інститут держави та права ім. В.М. Корецького НАН України,
старший науковий співробітник відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою

Захист відбудеться „08” квітня 2009 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.122.01 в Академії адвокатури України за адресою: 01032, м. Київ-32, бульвар Тараса Шевченка, 27

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Академії адвокатури України за адресою: 01032, м. Київ-32, бульвар Тараса Шевченка, 27

Автореферат розісланий „04” березня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат юридичних наук, доцент

О.П. Кучинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вітчизняний законодавець передбачив, що обов'язковим засобом фіксації перебігу судового розгляду справи є протокол судового засідання, що має складатися у ході кожного судового засідання суду першої інстанції, а також при кожній окремій процесуальній дії, вчиненій поза постійним місцем засідання суду першої інстанції. У суді апеляційної інстанції протокол судового засідання обов'язково ведеться, якщо проводиться судове слідство.

Повне фіксування судового процесу паралельно із протоколюванням забезпечується з допомогою звукозаписувального технічного засобу, і здійснюється на вимогу хоча б одного учасника судового розгляду справи або за ініціативою суду у суді першої чи апеляційної інстанції.

Правознавці однозначно високо оцінюють значимість протоколу судового засідання як процесуального документа та джерела доказів, слухно вважаючи, що він відтворює у письмовій формі діяльність суду, учасників процесу у ході розгляду справи. За подальше збереження даної форми фіксації, за результатами проведеного нами опитування, висловились 72% адвокатів, 92% прокурорів та 100% суддів місцевих та апеляційних судів.

Разом із цим, нормативне регулювання у КПК України щодо складання протоколу та застосування звукозапису для фіксації судового засідання, ознайомлення із ними, подачі зауважень з приводу їх змісту та їх вирішення судом навіть після зміни відповідних норм Законом України від 08 вересня 2005 р. та прийняття Інструкції про порядок фіксування судового процесу технічними засобами від 24 вересня 2004 р. залишається, на наш погляд, недостатнім. Окремі фрагменти цих норм побудовані та викладені невдало, що негативно відображається на практиці кримінального процесу, захисті прав його учасників. На дану обставину вказало 82% адвокатів, 26% прокурорів, 11% суддів.

Ступінь розробленості питань, що торкаються проблем складання протоколу судового засідання та застосування звукозапису для його фіксації у науковій літературі не відповідає значенню даної процесуальної діяльності. Протокол судового засідання був предметом самостійного дослідження лише у роботі Б.С. Тетеріна, виданій у 1960 р.

Самостійні монографічні дослідження щодо застосування звукозапису для фіксації судового засідання по кримінальній справі не проводилися. Наукове дослідження даного аспекту кримінально-процесуальної діяльності практично перебуває на початковому етапі формування сучасної концепції технічної фіксації судових засідань.

Окремі аспекти фіксації доказів за допомогою протоколювання та звукозапису судових засідань розглядалися у наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, Ю.І. Азарова, В.Б. Алексеєва, Ю.П. Алєніна, П.Д. Баренбойма, І.М. Бацька, Р.С. Белкіна, А.Р. Белкіна, Т.В. Варфоломієвої, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, Г.Ф. Горського, Ю.М. Грошевого, В.Я. Дорохова, А.Я. Дубинського, П.С. Елькінд, А.В. Іщенко, Л.Д. Кокорева, О.М. Копьєвої, Ю.Г. Корухова, В.С. Кузьмічова, О.О. Леві, Є.Д. Лук'янчикова, П.А. Лупінської, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленка, М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, Г.М. Омеляненко, І.Д. Перлова, І.Л. Петрухіна, В.О. Попелюшка, А.П. Рижакіна, М.І. Сірого, С.М. Стахівського, М.С. Строговича, Л.Д. Удаलोвої, В.П. Шибіки, С.А. Шейфера, О.Ф. Штанька та інших науковців і практиків. Проте, аналіз наукових джерел засвідчує, що у поле зору вчених потрапляє, як правило, технічний аспект

складання протоколу судового засідання. У той же час без належної уваги залишаються принципові обставини, що дають змогу гарантувати його повноту та точність, допустимість, своєчасність виготовлення. Більшість думок і пропозицій вчених та практиків мають дискусійний і неоднозначний характер. Доречно зауважити, що з огляду на реформування КПК України більшість праць є морально застарілими.

Крім того, практично не досліджені особливості використання протоколу судового засідання у кримінально-процесуальному доказуванні, правові та організаційні, тактичні і технічні аспекти здійснення звукозапису судового розгляду кримінальної справи. Зазначене вище, на нашу думку, підтверджує актуальність теми дисертаційного дослідження, обґрунтовує його прикладний характер.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проведено згідно з тематикою пріоритетних напрямків фундаментальних та прикладних досліджень вищих навчальних закладів та наукових установ МВС України на період 2004-2009 років, які затверджено наказом МВС України від 05 липня 2004 року № 755 „Про затвердження пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ на період 2004-2009 років”.

Робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Київського національного університету внутрішніх справ і кафедри кримінального процесу зазначеного навчального закладу. Схвалена Координаційним бюро з проблем кримінального процесу Академії правових наук України (п.724, 2007).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у розробці сучасної науково обґрунтованої концепції здійснення фіксації доказів та їх джерел за допомогою протоколювання та звукозапису судових засідань. На її основі буде розроблено науково-обґрунтовані пропозиції законодавцю, методичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення правового, організаційного, технічного аспектів обраної для дослідження проблеми за допомогою узагальнення сучасних наукових праць, емпіричних даних про тенденції судової практики.

Досягненню визначеної мети сприяло вирішення таких *завдань*:

- на основі існуючих дефініцій понять „документ”, „протокол”, „протоколи слідчих і судових дій” у теорії кримінального процесу та інших наукових галузях сформулювати поняття „протокол судового засідання”, визначити його особливі ознаки, співвідношення із іншими джерелами доказів;
- з'ясувати можливості використання протоколу судового засідання у кримінально-процесуальному доказуванні;
- визначити оптимальну форму та зміст протоколу судового засідання;
- розкрити правові, організаційні, тактичні та технічні аспекти фіксування судового процесу засобами звукозапису;
- встановити доказове значення звукозапису судового засідання, здійсненого судом;
- визначити типові порушення кримінально-процесуального закону щодо протоколювання та звукозапису судового засідання, їх причини та процесуальні наслідки;
- надати пропозиції з удосконалення норм чинного КПК України, якими регулюються складення протоколу та здійснення звукозапису судового засідання, ознайомлення із ними учасників судового розгляду, подання та вирішення зауважень щодо

їх змісту;

- розробити методичні рекомендації щодо фіксації судового слідства, судових дебатів, останнього слова підсудного у протоколі судового засідання, виправлення його можливих недоліків, здійснення звукозапису з використанням комп'ютерної техніки, зберігання інформації на дисках для систем лазерного зчитування, ознайомлення із ними.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які формуються у процесі фіксації судового засідання, ознайомлення учасників судового розгляду з протоколом та звукозаписом, подання та вирішення зауважень щодо їх змісту.

Предмет дослідження – фіксація інформації при розгляді кримінальної справи у суді.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставлених у роботі мети та завдань, з огляду на об'єкт і предмет дослідження. Використовувалися традиційні загальнонаукові методи (аналіз і синтез, дедукція та індукція тощо) й спеціальні: *історико-правовий* – для аналізу поглядів науковців у різні історичні періоди на способи фіксації процесу судового розгляду справи (п.1.1; 1.2); *системно-функціональний*, за допомогою якого комплексно встановлено характерні ознаки і поняття протоколу судового засідання, відмежовано інші джерела доказів (п. 2.1; 2.2; 2.3); *структурно-функціональний*, за допомогою якого досліджено форму та зміст протоколу та звукозапису судового процесу (п. 2.3; 3.1; 3.2); *порівняльно-правовий*, за допомогою якого проаналізовано процесуальне законодавство України в частині фіксації судового розгляду, проведено співставлення положень чинного КПК України та його проекту №1233 від 13.12.2007 р. (п.1.1; 1.2;1.3; 3.3); *метод узагальнення*, за допомогою якого систематизовано й проаналізовано різні позиції вчених-юристів стосовно досліджуваної проблеми (п.1.1; 2.2; 3.3). Крім того застосовувалися *соціологічні методи* (інтерв'ювання, анкетування) – для вивчення думки адвокатів, прокурорів та суддів, а також *статистичні методи* – для узагальнення результатів вивчення матеріалів кримінальних справ та опитування практиків.

Емпіричну базу дослідження становлять: узагальнені дані опитувань з питань фіксації інформації при розгляді кримінальної справи у суді за розробленими анкетами 104 адвокатів, 97 прокурорів, 147 суддів місцевих та апеляційних судів, а також зведені відомості про практику фіксації судового провадження в місцевих та апеляційних судах Волинської, Рівненської, Тернопільської областей за період 2005 – 2008 рр.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що вперше в Україні на монографічному рівні здійснено комплексне дослідження теорії і практики фіксації доказів та їх джерел у протоколі та звукозаписі судового засідання по кримінальній справі. У роботі вперше впорядковано усі теоретичні та прикладні питання підготовки, безпосереднього протоколювання та звукозапису судових засідань, правовідносини, що виникають після їх виготовлення. Проведене дослідження дало змогу запропонувати авторський підхід до розв'язання низки дискусійних питань, обґрунтувати нові теоретичні положення, які суттєво поглиблюють теорію кримінального процесу. Також було розвинуто й поглиблено положення, висунуті іншими авторами, і сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства. Наукову новизну результатів дослідження можна конкретизувати у таких положеннях та висновках:

вперше:

доведено, що фіксація за допомогою звукозапису кожного судового засідання є

проявом гласності судового процесу і відповідає положенням Конституції України;

сформульовано авторське визначення „протокол судового засідання” як кримінально-процесуальний документ, який є обов’язковим способом фіксації секретарем судового засідання ходу та результатів кожного судового засідання по кримінальній справі у суді першої інстанції, кожної процесуальної дії, вчиненої ним поза постійним місцем засідання, а також і в інших судових засіданнях відповідно до КПК України, згідно із вимогами закону щодо змісту та оформлення, ознайомлення із протоколом, подання та розгляду зауважень на нього, чим забезпечується його значення як джерела доказів та процесуальної гарантії;

запропоновано і аргументовано доцільність більш повного фіксування у протоколі та звукозаписі судового засідання: судового слідства, судових дебатів, останнього слова підсудного, забезпечення прав учасників судового засідання при проведенні допитів, а також оскарження дій і рішень суду;

виявлено порушення, які впливають на повноту, достовірність та допустимість протоколу судового засідання: 1) неповний, надмірно узагальнений запис показань допитаних в суді; 2) незастосування дослівного запису, стилізація показань шляхом викладу їх офіційною юридичною мовою; 3) неповна фіксація ходу допитів, зокрема, у протоколах не відображаються питання учасників процесу і відповіді допитуваних, зміст перехресних допитів і очних ставок; 4) схематична фіксація інших дій суду і сторін по дослідженню доказів: огляд речових доказів, оголошення документів і протоколів, постановка питань перед експертом, оголошення висновку експерта, результатів його допиту; 5) грубе порушення строків складання протоколу; неохайне оформлення протоколів;

удосконалено:

- визначення кримінально-процесуального поняття „документ” як джерела доказів, під яким слід розуміти матеріальну форму одержання, зберігання, використання та поширення інформації шляхом фіксування її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці чи на іншому носії, у якій викладені або засвідчені обставини, які мають значення для справи;

- методику фіксування у протоколі судового засідання судового слідства, судових дебатів та останнього слова підсудного;

- перелік обставин, які свідчать про тактичну доцільність здійснення звукозапису у судовому засіданні з ініціативи суду: 1) великі за обсягом, багатоепізодні кримінальні справи, справи про групові злочини, злочини з великою кількістю потерпілих, свідків; 2) якщо на досудовому слідстві підсудний неодноразово змінював свої показання і є підстави вважати, що він так само буде поводитися в судовому засіданні; 3) при гостро конфліктному досудовому слідстві, якщо підсудний та захисник робили заяви про застосування незаконних способів одержання показань та інші;

- рекомендації щодо ефективного використання протоколу та звукозапису судового засідання з метою здійснення судового контролю у вищестоящих судових інстанціях. Для вищестоящих судів належно складений та оформлений протокол судового засідання є достовірним джерелом доказів щодо виконання процесуального закону, дотримання прав учасників судового розгляду, законності, обґрунтованості,

мотивованості висновків і рішень суду, викладених у вирокі, їх відповідності результатам судового слідства;

дістало подальшого розвитку:

- висновок про те, що протоколи слідчих дій, судових засідань та документи є самостійними джерелами доказів;
- теза про виправданість збереження письмової форми фіксації судового розгляду, її переваги;
- модель можливих способів використання протоколу судового засідання у доказуванні по кримінальній справі;
- думка про те, що у всіх випадках необхідно фіксувати у протоколі судового засідання запитання, що ставлять допитуваній особі, та відповіді на них;
- пропозиція про право допитаної особи та учасників судового засідання одразу після його завершення ознайомитися із протоколом та підписати його;
- ідея про необхідність складення протоколів у судових засіданнях судів всіх інстанцій.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертації висновки, теоретичні положення та практичні рекомендації узагальнюють певний етап наукової праці, є самостійним внеском у теорію та практику кримінального процесу, оскільки вони містять науково обґрунтовану концепцію здійснення фіксації судових засідань, і використовуються:

у навчальному процесі – наукові висновки та практичні рекомендації впроваджено у навчальний процес на юридичному факультеті Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка С. Дем'янчука (акт впровадження від 18 грудня 2008 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (акт впровадження від 24 грудня 2008 р.), Київського національного університету культури і мистецтв (акт впровадження від 25 листопада 2008 р.), Академії адвокатури України (акт впровадження від 24 листопада 2008 р.), де результати дослідження використано для розробки навчальних програм, навчально-методичних матеріалів із навчальних дисциплін „Кримінально-процесуальне право”, „Теорія доказів у кримінальному процесі”, „Складення кримінально-процесуальних документів”;

Також можуть представляти інтерес: для правотворчої діяльності – в процесі удосконалення чинного законодавства України та під час роботи над проектом Кримінально-процесуального кодексу України; в науково-дослідній сфері для подальшої розробки теоретичних та прикладних питань фіксації інформації при розгляді кримінальної справи у суді.

Особистий внесок здобувача. Дослідження проведено автором самостійно. У статті „Оцінка допустимості протоколів слідчих і судових дій”, підготованій спільно із О.В. Крикуновим, дисертант розробив загальні положення щодо визначення допустимості протоколів, а також розкрив специфіку оцінки протоколів судових засідань. У статті „Документування слідчих і судових дій”, написаній спільно із Б.Є. Лук'янчиковим, здобувачем розкрито питання складення та оцінки протоколу та звукозапису судового засідання.

У статті „Поняття та значення протоколу судового засідання по розгляді кримінальної справи”, яка підготована у співавторстві із А.С. Дем'янчуком, дисертант

сформулював авторське поняття протоколу як джерела доказів. Ідеї та розробки, які належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального процесу Київського національного університету внутрішніх справ. Окремі положення дисертації доповідалися на: Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та аспірантів „Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку”, м.Луцьк, 25 березня 2005 р.; Міжнародній науково-практичній конференції „Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості”, м.Львів, 8-9 квітня 2005 р.; Міжвузівській науково-практичній конференції „Актуальні питання реформування правової системи України”, м.Луцьк, 27-28 травня 2005 р.; Міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців „Четверті осінні юридичні читання”, м.Хмельницький, 21-22 жовтня 2005 р.; Міжнародній науково-практичній конференції „Правовое государство: теория, проблемы, перспективы”, 2-3 листопада 2006 р., м.Барановичі, Беларусь; III Міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні питання реформування правової системи України”, м.Луцьк, 2-3 червня 2006 р.; X Міжнародній науково-практичній конференції „Економічні та гуманітарні проблеми розвитку суспільства у III тисячолітті”, м.Рівне, 3-5 жовтня 2007 р.

Публікації. Основні положення дослідження викладено у 9 наукових публікаціях, 4 з яких у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, дев'яти додатків, списку використаних джерел (253 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 232 сторінки, з них загальний обсяг тексту – 194 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, головні завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію та впровадження, а також щодо публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ перший „Правове регулювання та організація фіксування судового процесу технічними засобами” складається із трьох підрозділів і містить аналіз значення і ролі повного фіксування судового розгляду кримінальної справи технічними засобами для забезпечення гласності судочинства. Досліджено досвід зарубіжних держав і встановлено різновид технічних засобів, що оптимально відповідають вимогам щодо фіксації доказів і їх джерел, втілюють сучасні досягнення науки і техніки.

У **підрозділі 1.1. „Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами – конституційна засада кримінального судочинства”** висловлено тезу про те, що гласність судового процесу проявляється через

відкритий розгляд справи, доступний для сприйняття суспільством. Демонстрація аудіо- чи відеозапису судового засідання можлива для широкого кола уповноважених осіб, неодноразово і у будь-який час. А це й є відкритістю судового розгляду, забезпечує „прозорість” дій суду, робить можливим реальну перевірку судовими контрольними інстанціями.

В стадії судового розгляду його фіксація технічними засобами виступає гарантією законності дій суду, учасників судового розгляду, безпосереднього, повного, всебічного, об'єктивного дослідження всіх обставин справи, правильного та повного фіксування змісту дослідження доказів у судовому слідстві, судових промов, останнього слова підсудного, належного складення протоколу судового засідання.

У підрозділі 1.2. „Процесуальний порядок фіксування судового процесу технічними засобами” на основі порівняльного аналізу властивостей пристроїв запису, практичних результатів використання цифрових технологій та враховуючи сучасні тенденції розвитку звукозаписуючої техніки рекомендовано впровадження у практику фіксування судового процесу технічних засобів на базі цифрового реєстратора усної мови як такого, що за якістю й ефективністю перевершує аналогові пристрої. Аналогічної думки дотримується 92% адвокатів, 88% прокурорів та 81% суддів, опитаних нами.

До переваг технічної фіксації судового розгляду слід віднести забезпечення повного та неспотвореного відображення судового засідання, що усуває ґрунт для подання зауважень сторонами на протокол судового засідання.

Застосування звукозапису з ініціативи суду може здійснюватися з тактичних міркувань, доки держава не забезпечить можливостей до технічного фіксування всіх судових засідань. Повний звукозапис судового розгляду доцільно проводити: 1) у великих за обсягом, багатоепізодних кримінальних справах, справах про групові злочини, злочини з великою кількістю потерпілих, свідків; 2) якщо на досудовому слідстві підсудний неодноразово змінював свої показання і є підстави вважати, що він так само буде поводитися в судовому засіданні; 3) при гостро конфліктному досудовому слідстві, якщо підсудний та захисник робили заяви про застосування незаконних способів одержання показань; 4) якщо у справі беруть участь неповнолітні, особливо у віці до 14 років, для найбільш повної фіксації їх мовних особливостей; 5) коли допитуваний емоційний, говорить швидко і багато, у зв'язку з чим відбити в протоколі його поведження і докладний зміст сказаного дуже складно; 6) при участі у судовому розгляді перекладача, особи, яка розуміє знаки глухих, німих осіб; 7) якщо підсудні виступають із заявами про власну невинуватість і повну вину інших; 8) при виникненні у суду сумнівів у психічній повноцінності допитуваного, дачі ним плутаних, незв'язних показань на досудовому розслідуванні; 9) коли суд на підставі ст.299 КПК України проводить так зване скорочене судове слідство; 10) коли по справі застосовуються засоби забезпечення безпеки і особу допитують із використанням технічних засобів, у тому числі і з іншого приміщення згідно із ч.6 ст.303 КПК; 11) при провадженні у справі про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 12) при проведенні судового розгляду за відсутності підсудного згідно із ст.262 КПК

України. Про прийняте рішення суд повинен повідомити його учасників.

У підрозділі 1.3. „Організація та технологія звукозапису судового розгляду кримінальної справи” зазначається, що секретар допускається до здійснення звукозапису за наявності сертифіката про проходження курсу навчання за темою „Технічне фіксування судового процесу”, а також за відсутності підстав для самовідводу чи відводу.

Визначене у чинному законодавстві апаратне забезпечення звукозапису дозволяє вести синхронний запис розпоряджень головуючого, показань свідків, заяв, клопотань та промов сторін. Вказані технічні параметри відповідають середньому рівню досягнень комп’ютерних технологій і їх нескладно забезпечити.

Після закінчення судового засідання секретар: створює і зберігає журнал (у разі використання спеціальної програми звукозапису); підписує його, передає для приєднання до справи; створює архівну та робочу копії фонограми (шляхом запису на диск типу CD-R), збереженої на „жорсткому диску” комп’ютера чи цифрового магнітофона; архівну копію передає архіваріусу; робочу копію долучає до судової справи; вилучає фонограму з комплексу звукозапису. Це забезпечує збереження матеріалів звукозапису судового розгляду, унеможливорює фальсифікацію чи підміну фонограми.

У кожному суді повинно бути обладнане спеціальне приміщення із достатньою кількістю місць для прослуховування фонограм судових засідань особами, які беруть участь у справі.

Розділ другий „Поняття, зміст, доказове значення протоколу судового засідання” містить 3 підрозділи, в яких досліджено суттєві ознаки та необхідні реквізити протоколу судового засідання, можливості його використання у доказуванні.

У підрозділі 2.1. „Поняття протоколу судового засідання як основної форми фіксації судового розгляду кримінальної справи” дисертант проводить розгорнутий аналіз законодавства та наукової літератури щодо визначень відповідних кримінально-процесуальних понять.

На думку автора, поняття „документ” як джерело доказів у кримінальному процесі повинне ґрунтуватися на загальному визначенні цього поняття в Законі України „Про інформацію” і може бути викладене у наступній редакції: документ – це матеріальна форма одержання, зберігання, використання та поширення інформації шляхом фіксування її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці чи на іншому носії, у якій викладені або засвідчені обставини, які мають значення для справи.

Оптимальним для потреб правового регулювання, теорії та практики кримінального процесу вважаємо визначення протоколу як кримінально-процесуального документа, в якому у письмовій формі у порядку, встановленому законом, фіксуються хід та результати процесуальних дій, проведених уповноваженими особами, які здійснюють кримінальне судочинство.

Обґрунтовано висновок про доцільність збереження протоколу судового засідання як основного засобу фіксації судових засідань по кримінальній справі, що підтверджується результатами нашого опитування (75% адвокатів, 92% прокурорів

та 95% суддів).

На основі узагальнення та аналізу наукових визначень поняття „протокол судового засідання” пропонується наукова дефініція протоколу судового засідання — це кримінально-процесуальний документ, який є обов’язковим способом фіксації секретарем судового засідання ходу та результатів кожного судового засідання по кримінальній справі у суді першої інстанції, кожної процесуальної дії, вчиненої ним поза постійним місцем засідання, а також і в інших судових засіданнях відповідно до КПК України, згідно із вимогами закону щодо змісту та оформлення, ознайомлення із протоколом, подання та розгляду зауважень на нього, чим забезпечується його значення джерела доказів та процесуальної гарантії.

У підрозділ 2.2. „Доказове значення протоколу судового засідання” дисертант обґрунтовує висновок про те, що протокол судового засідання, який оформлений належним чином і точно фіксує результати дослідження доказів в суді, сам стає джерелом доказів у справі, сприяє суду першої інстанції у правильному оперуванні доказами при прийнятті рішення по кримінальній справі. Це відповідає сучасному стану теорії доказів щодо поняття „докази”, структури доказування, також науковим даним зі сфери загальної та юридичної психології.

Для забезпечення використання протоколу судового засідання як джерела доказів судом першої інстанції необхідно, щоб секретар судового засідання під керівництвом головуючого вів протокол судового засідання таким чином, аби він був повністю готовим на момент видалення суду до нарадчої кімнати. Слід також вказати, що існуюча зараз можливість оформлення протоколу після проголошення вироку (ч.1 ст.87-1 КПК України) не сприяє забезпеченню вимоги закону про те, щоб суд засновував своє рішення тільки на тих доказах, які були розглянуті в судовому засіданні (ч.2 ст.323 КПК України). На дану обставину вказали 96% адвокатів, 84% прокурорів та 84% суддів.

Для вищестоящих судів належно складений та оформлений протокол судового засідання є достовірним джерелом доказів щодо виконання процесуального закону, дотримання прав учасників судового розгляду, законності, обґрунтованості, мотивованості висновків і рішень суду, викладених у вирокі, їх відповідності результатам судового слідства.

В окремих випадках протокол судового засідання є важливим джерелом доказів для прийняття рішень органами дізнання та слідства.

У підрозділі 2.3. „Форма та зміст протоколу судового засідання” обґрунтовано думку, що принципово важливим є забезпечення такого стану, аби протокол судового засідання чітко і вичерпно відображав весь хід судового процесу, чим значною мірою визначається його доказове значення та виконання ролі надійної процесуальної гарантії.

Дисертант зазначає, що з моменту відкриття судового засідання і до проголошення вироку, роз’яснення порядку і строку його оскарження, прав та порядку ознайомлення з протоколом судового засідання та подачу на нього зауважень секретарем ведеться протокол судового засідання. У тому випадку, якщо під час судового розгляду по справі відбувається декілька судових засідань, то кожне із них фіксується у окремому протоколі з викладенням загальних реквізитів,

фіксацією дій і рішень суду, дій і заяв сторін, які мали місце під час даного засідання суду, та підписами головуючого та секретаря (ч.1 ст.87-1 КПК України). Слід вказати, що такий режим діє незалежно від виду провадження по справі, тобто є універсальним, і забезпечує повну фіксацію стадії судового розгляду кримінальної справи.

Проведений аналіз приписів КПК України щодо змісту протоколу судового засідання дозволяє пропонувати його розширення з метою більш повного фіксування судового слідства, судових дебатів, останнього слова підсудного, гарантування прав учасників судового засідання при проведенні допитів, а також щодо оскарження дій і рішень суду.

Доводиться, що у КПК України у спеціальній нормі має бути врегульована ситуація, коли в судовому засіданні підсудний чи свідок робить заяву про застосування до нього незаконних методів слідства.

Приймаючи рішення про скорочене судове слідство, доцільно рекомендувати головуючому забезпечити внесення до протоколу судового засідання викладення тих фактичних обставин справи, які не оспорується жодним учасником судового засідання. Також сторони повинні засвідчити добровільність своєї правової позиції та розуміння наслідків прийняття фактичних обставин справи як таких, що не потребують дослідження в ході судового слідства, що так само повинно знайти місце в протоколі судового засідання.

Розділі третій „Напрями удосконалення кримінально-процесуального закону щодо фіксації інформації при розгляді кримінальної справи у суді” охоплює три підрозділи, у яких автор аналізує сучасний стан правового регулювання фіксації судових засідань та відповідної судової практики, виявляє прогалини та недоліки кримінально-процесуального законодавства, позитивний та негативний досвід у сфері його застосування і формулює на цій підставі науково обґрунтовані пропозиції з метою удосконалення законодавства.

У підрозділ 3.1. „Гарантії повноти і об'єктивності протоколу судового засідання та їх удосконалення” автор наводить результати узагальнення матеріалів судової практики і результати анкетування практичних працівників щодо найбільш типових та поширених недоліків протоколів судових засідань. До них належать: 1) неповний, надмірно узагальнений запис показань допитаних в суді; 2) незастосування дослівного запису, стилізація показань шляхом викладу їх офіційною юридичною мовою; 3) неповна фіксація ходу допитів, зокрема, у протоколах не відображаються питання учасників процесу і відповіді допитуваних, зміст перехресних допитів і очних ставок; 4) неповно фіксуються інші дії суду і сторін по дослідженню доказів: огляд речових доказів, оголошення документів і протоколів, постановка питань перед експертом, оголошення висновку експерта, результатів його допиту; 5) грубе порушення строків складання протоколу; 6) неохайне оформлення протоколів.

Чинники, що зумовили недоліки протоколів судового засідання, можна розділити на дві групи: суб'єктивні і об'єктивні. До першої належать: слабкі професійні знання секретарів судового засідання (не орієнтуються в питаннях доказового права і, відповідно, не розуміють значення точної фіксації доказів,

відсутність професійних навичок), прагнення полегшити важку роботу по протоколюванню за рахунок відмови від фіксації „надмірної” інформації, прагнення суддів поліпшити показники своєї роботи – запобігти скасуванню неправосудних актів за допомогою маніпуляцій з протоколами. До другої слід віднести: перевантаженість суддів (і, відповідно, секретарів), що породжує поспіх, недостатню технічну оснащеність судів засобами оргтехніки, а також неможливість зберегти в пам'яті протягом тривалого часу зміст показань і інші дані, повідомлені в судовому засіданні.

Для удосконалення кримінально-процесуального закону та практики його застосування в частині фіксації діяльності суду дисертант пропонує надати право учасникам процесу перевірити якість закріплення даних ними показань, а також результатів інших судових дій, в яких вони брали участь, за допомогою можливості ознайомитися із відповідною частиною протоколу судового засідання, засвідчити її своїм підписом, а в разі незгоди – вимагати внесення виправлень та доповнень. За дану пропозицію висловились 100% адвокатів, 74% прокурорів та 42% суддів. Тактично виправдано відбирати від підсудного та інших осіб заяву про те, що вони ознайомилися із протоколом судового засідання.

Автор підтримує думку, що законодавець не узгодив 14-денний максимальний строк для виготовлення і підписання протоколу судового засідання із строком для апеляційного оскарження (ч.3 ст.359 КПК України). Строк на апеляційне оскарження слід відраховувати з моменту, коли кримінальна справа повністю оформлена, тобто діяльність (у широкому сенсі) суду першої інстанції завершено і її оскарження логічне з цього моменту.

Протокол судового засідання має бути виготовленим до постановлення вироку. Продовження строку для виготовлення протоколу після проголошення вироку варто дозволити лише у випадку, коли у справі використовувався звукозапис і сторони можуть знайомитися із ним і використовувати для захисту своїх прав. Продовження строку для складання протоколу не може бути тривалим. Для завершення складання і підписання протоколу варто встановити строк у 7 днів з моменту завершення судового розгляду. Цей строк обраний нами не довільно, а з врахуванням раніше існуючого порядку виготовлення протоколу судового засідання.

Прогалиною чинного КПК є відсутність засобів впливу на особу, яка зловживає своїм правом на ознайомлення із протоколом судового засідання; неможливість апеляційного оскарження рішення суду, прийнятого у результаті вирішення зауважень на протокол.

На нашу думку, суд повинен повідомити сторони про подані зауваження та надати можливість обґрунтовувати їх правильність заявникам і заперечувати їх правильність тим особам, інтересів яких вони стосуються. При розгляді зауважень на протокол судового засідання має бути присутнім державний обвинувач по даній справі, а також секретар судового засідання, які своїми поясненнями сприяють обґрунтованому вирішенню суду.

У підрозділ 3.2. „Використання протоколу судового засідання чи його офіційного звукозапису у судах вищестоящих інстанцій” обґрунтовано тезу про те,

що протокол та звукозапис судового засідання має велике значення для апеляційного, касаційного, виключного провадження по кримінальній справі, встановлення підстав для зміни чи скасування вироку вищестоящими судами. Адже хід і результати судового слідства, невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, конкретний зміст допущених порушень процесуального закону, неправильного застосування норм матеріального права можна встановити саме на підставі записів у протоколі про відповідний етап судового розгляду, що підтверджено низкою прикладів із судової практики апеляційних судів та Верховного Суду України.

Саме завдяки тому, що у належно оформленому протоколі судового засідання має бути достовірно відображений як процесуально-гарантуючий, так і процесуально-пізнавальний аспекти судового розгляду, суд вищестоящої інстанції взмозі встановити більшість істотних порушень вимог кримінально-процесуального закону, що допущені на попередніх стадіях процесу. Відповідно, цілком правильно, що відсутність протоколу судового засідання є безумовною підставою для скасування вироку (п.10 ч.2 ст.370 КПК України).

Дисертант підтримує думку про те, що непідписання протоколу головуєчим чи секретарем свідчить не про його відсутність, а про те, що він не оформлений належним чином. Тоді як справа повинна направлятися у вищестоящий суд повністю оформленою. Отже, справа з протоколом судового засідання, не підписаним головуєчим і секретарем, не може розглядатися вищестоящим судом і підлягає поверненню в суд першої інстанції для оформлення протоколу.

Оформлення протоколу судового засідання неналежною особою слід вважати істотним порушенням КПК, що повинне тягнути повернення кримінальної справи для нового судового розгляду. Якщо зміст протоколу судового засідання через допущені порушення при його складанні викликає неспростовні сумніви щодо його достовірності, повноти, то слід визнавати такий протокол недопустимим джерелом доказів і повертати справу на новий судовий розгляд.

Якщо у протоколі судового засідання до початку судового слідства зафіксовано вимогу уповноваженої особи щодо здійснення фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального засобу, то у такій ситуації відсутність при справі носія інформації про судовий розгляд слід дорівнювати до нездійснення фіксації технічними засобами перебігу судового процесу із обов'язковим скасуванням вироку.

У межах підрозділу 3.3. „Відновлення обов'язкового ведення протоколів судового засідання у судах апеляційної та касаційної інстанцій” зроблено висновок, що процес внесення змін до статей КПК, що присвячені правовому регулюванню фіксації діяльності судів у протоколах, був внутрішньо суперечливим і, на жаль, на даний час завершився невдалим розв'язанням у чинній редакції ч.1 ст.87 КПК України. Закон України від 30 листопада 2005 р. № 3150-IV дає підстави стверджувати, що законодавець виявляє непослідовність, коли встановлює обов'язкове ведення протоколу судового засідання під час здійснення судового контролю за досудовим розслідуванням, при попередньому розгляді справи чи вже на стадії виконання вироку, але відмовляється від складення протоколів судових

засідань на судових контрольних стадіях.

Аргументація законодавця полягає у тому, що у всіх випадках апеляційного та касаційного провадження таке фіксування не викликається процесуальною необхідністю, а тільки призведе до надмірних фінансових витрат на збільшення кількості секретарів судових засідань, додаткових приміщень і т.д. Касаційний розгляд справи здійснюється без дослідження доказів і в межах, що визначені в касаційних скаргах (поданнях). Всі процесуально значимі дії відзначаються в ухвалі суду. Реалізація на практиці положення про те, що при розгляді у касаційному порядку кожної справи ведеться протокол потягне за собою невиправдані фінансові витрати на збільшення у Верховному Суді України штату секретарів судових засідань, додаткових приміщень, затягування строків касаційного перегляду справ тощо.

Аби судові рішення по кримінальній справі були зрозумілими та переконливими, потрібно знати, у яких умовах вони виносилися, якими були дії суду, учасників процесу, зміст їх пояснень, який висновок у справі зробив прокурор. Згідно із ст.ст.377, 400-2, 400-10 КПК ці відомості у відповідних ухвалах відобразити не потрібно. Постає питання – як довести, що порушення у судовій діяльності мали місце? Слід враховувати, що у судових засіданнях у вищестоящих судах розгляд справ відбувається, як правило, без присутності у залі судових засідань громадськості, з обов'язковою участю лише прокурора. Неявка інших осіб не перешкоджає розгляду справи (ч.2 ст.357, ч.3 ст.362, ч.1 ст.391, ст.400-10 КПК України).

Доречно вказати, що складення протоколу судового засідання потрібне і в касаційному та виключному провадженні по кримінальній справі, незважаючи на те, що це останні стадії кримінального процесу в Україні, а значить, і судовий контроль щодо рішень, прийнятих за їх результатами, неможливий у межах вітчизняної судової системи. Стверджуючи так, ми маємо на увазі ч.4 ст.55 Конституції України, у якій закріплено право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом до міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Дисертант визнає, що послідовне запровадження складення протоколів судових засідань у судах всіх інстанцій вимагає значних капіталовкладень, збільшення апарату судів. Проте такий підхід є обгрунтованим і до нього треба прагнути, як прагне законодавець до введення обов'язкового фіксування судових розглядів за допомогою звукозапису.

ВИСНОВКИ

У висновках на основі проведеного комплексного й системного дослідження проблем правового регулювання, теоретичних та прикладних проблем фіксації судового розгляду по кримінальній справі сформульовано теоретичні положення та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та правоохоронної практики, зокрема:

1. Пропонуємо п.20 ст.32 КПК України викласти у наступній редакції:

„Протокол – це кримінально-процесуальний документ, в якому у письмовій формі в порядку, встановленому законом, фіксуються хід та результати процесуальних дій, проведених уповноваженими особами, які здійснюють кримінальне судочинство”.

Виходячи з наведеного, пропонуємо наступне визначення протоколу судового засідання – це кримінально-процесуальний документ, який є обов’язковим способом фіксації секретарем судового засідання ходу та результатів кожного судового засідання по кримінальній справі у суді першої інстанції, кожної процесуальної дії, вчиненої ним поза постійним місцем засідання, а також і в інших судових засіданнях відповідно до КПК України, згідно із вимогами закону щодо змісту та оформлення, ознайомлення із протоколом, подання та розгляду зауважень на нього, чим забезпечується його значення джерела доказів та процесуальної гарантії.

Протокол судового засідання є джерелом доказів для судів як першої, так і вищестоящих інстанцій, для сторін, а також для органів слідства у разі повернення справи на додаткове розслідування, направлення їм судових доручень. Протокол судового засідання може використовуватися також для правового виховання та освіти.

Протокол та звукозапис судового засідання має велике значення для апеляційного, касаційного, виключного провадження по кримінальній справі, встановлення підстав для зміни чи скасування вироку вищестоящими судами (ст.ст. 367, 398 КПК України). Адже хід і результати судового слідства, невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, конкретний зміст допущених порушень процесуального закону, неправильного застосування норм матеріального права можна встановити саме на підставі записів про відповідний етап судового розгляду.

2. При визначенні переліку джерел доказів, що міститься у ч.2 ст.65, ст.82 КПК України слова „протоколи слідчих і судових дій” у відповідних відмінках замінити словами „протоколи слідчих дій, протоколи судових засідань”.

3. Статтю 84 КПК України викласти у наступній редакції: „При провадженні слідчих дій під час досудового слідства і дізнання, в судових засіданнях судів першої, апеляційної, касаційної інстанції ведуться протоколи”. Також слід скасувати чинність Закону України від 30 листопада 2005 року № 3150-IV у частині внесення змін до ч.1 ст.87 КПК України.

4. З метою використання протоколу судового засідання у доказуванні суду першої інстанції частину першу ст.87-1 КПК України потрібно викласти в наступній редакції: „Протокол судового засідання повинен бути виготовлений до видалення суду до нарадчої кімнати для постановлення вироку”.

Частину 2 ст.323 КПК України викласти в наступній редакції: „Суд обґрунтовує вирок лише на тих доказах, які були розглянуті в судовому засіданні і зафіксовані в протоколі судового засідання”.

5. З метою забезпечення повної та точної фіксації ходу судового розгляду кримінальної справи, прав його учасників пропонуємо внести наступні зміни і доповнення у ст.87 КПК України в частині змісту протоколу судового засідання.

Зокрема, викласти окремі пункти ч.3 ст.87 КПК України у наступних редакціях: п.4 – „... повна і точна назва представників сторін обвинувачення та захисту, інших викликаних осіб, які з'явилися в судове засідання”; п.6 – „прізвище, ім'я, по батькові, громадянство, місце, рік, місяць і день народження, місце проживання, заняття, сімейний стан, наявність непрацевдатних утриманців, стан здоров'я, наявність не знятих чи не погашених судимостей, адміністративних стягнень, наявність державних нагород, інші встановлені судом дані про особу підсудного; про застосований до нього запобіжний захід”; п.8 – „дані про роз'яснення підсудному та іншим учасникам процесу їх прав та обов'язків, попередження про відповідальність”; п.10 – „всі процесуальні розпорядження головуєчого і дії суду, в тому порядку, в якому вони відбувались”; п.11 – „всі клопотання і заяви сторін, викликаних до суду осіб, заяви прокурора про відмову від підтримання обвинувачення чи його зміну, роз'яснення судом права потерпілому підтримувати обвинувачення та його думки щодо цього повноваження”; п.12 ч.3 ст.87 КПК України у наступній редакції: „докладний зміст записаних у першій особі показань підсудного, потерпілого, свідків, пояснень спеціалістів, запитань допитуваним особам та їх відповідей ”; п.13 – „мотивування та остаточні висновки сторін з приводу доведеності чи недоведеності обвинувачення, кваліфікації злочину, наявності обставин, які обтяжують або пом'якшують покарання, міри покарання, пропозиції про звільнення від покарання, про закриття справи, про вирішення цивільного позову”; п. 15 – „відомості про проголошення вироку та роз'яснення порядку і строку його апеляційного оскарження, права засудженого подати клопотання про помилування, права і порядку поновлення порушених прав виправданому, роз'яснення права та строку на ознайомлення з протоколом судового засідання, подачу на нього зауважень”.

Доповнити ч.3 ст.87 КПК України пунктом 17 наступним положенням: „рік, місяць, число підписання протоколу секретарем та головуєчим”.

Статтю 87 КПК України доповнити наступними положеннями: а) „У протоколі судового засідання має бути зафіксовано кожен факт порушення порядку, невиконання законних вимог головуєчого відповідним учасником судового розгляду, зміст відповідного попередження головуєчим про недопустимість їх повторення та про заходи, які вжиті судом до порушника порядку”; б) „По завершенні кожної судової дії, спрямованої на дослідження доказів та їх джерел, секретар судового засідання оголошує зроблені ним записи щодо її перебігу та результатів. Учасникам цієї дії може бути надана можливість особисто ознайомитися з відповідною частиною протоколу за їх клопотанням. Після цього особам, залученим до участі в таких судових діях, надається можливість внести зміни і доповнення у протокол судового засідання. Вставки і поправки повинні бути викладені в протоколі перед підписами учасників зафіксованої судової дії”.

6. Пропонуємо ч.4 ст.87 КПК України викласти у наступній редакції: „За клопотанням, поданим учасником судового розгляду до завершення підготовчої частини судового розгляду кримінальної справи, або за ініціативою суду у суді першої чи апеляційної інстанції здійснюється повне фіксування судового процесу з допомогою звукозаписувального технічного засобу”.

7. Внести доповнення до другого речення ч.1 ст.87-1 КПК України, виклавши його у наступній редакції: „Протокол судового засідання повинен бути підписаним секретарем та головуючим після перевірки повноти та правильності його змісту, належної якості його оформлення”.

8. Доповнити ст. 88 КПК України наступними змістом: „Головуючий у судовому засіданні зобов’язаний роз’яснити учасникам судового розгляду строк і порядок використання права на ознайомлення з протоколом судового засідання і подання на нього зауважень, про що має бути зазначено у протоколі. При невиконанні цих вимог головуючий не вправі відмовити учасникам судового розгляду в ознайомленні з протоколом і в прийнятті поданих зауважень у випадку пропуску ними зазначеного строку”.

9. Статтю 278-1 КПК „Вирішення судом питання про притягнення до кримінальної відповідальності за заявою про катування чи примушування давати показання” викласти в наступній редакції: „Усна заява підсудного чи свідка про катування чи примушування давати показання дослівно заноситься до протоколу судового засідання, який підписують заявник та посадова особа, що прийняла заяву. При цьому заявник попереджається про відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, про що відмічається в протоколі.

Головуючий протягом трьох днів надсилає витяг із протоколу судового засідання відповідному прокурору для перевірки та вирішення питання про порушення кримінальної справи”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дем’янчук В. А. Документування слідчих і судових дій / В. А. Дем’янчук, Б. Є. Лук’янчиков // Науковий вісник КНУВС. – 2006. – №3. – С. 170–177.

2. Дем’янчук В. А. Застосування поняття „документ” у кримінальному процесі / В. А. Дем’янчук // Правова інформатика. – 2008. – №2 (18). – С. 63–67.

3. Дем’янчук В. А. Протокол судового засідання як кримінально-процесуальний документ / В. А. Дем’янчук // Науковий вісник Національного університету Державної податкової адміністрації. – 2008. – №3 (42). – С. 234–241.

4. Дем’янчук В. А. Реалізація сторонами судового розгляду права на застосування технічних засобів фіксації інформації / В.А. Дем’янчук // Правова інформатика. – 2008. – №4 (20). – С. 55–61.

5. Дем’янчук В. А. Протоколи слідчих та судових дій як джерело доказів у кримінальному процесі України / В. А. Дем’янчук // Правове життя : сучасний стан та перспективи розвитку. Збірник тез наукових доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів від 25 березня 2005 р. – Луцьк, 2005. – С. 159–161.

6. Дем’янчук В. А. Гласність судового розгляду та його фіксування технічними засобами – конституційна засада кримінального процесу / В. А. Дем’янчук // Актуальні питання реформування правові системи України. Зб-

к наук. статей за матеріалами I Міжвузівської науков-практичної конференції, 27-28 травня 2005 р. – Луцьк, 2005. – С. 311–314.

7. Дем'янчук В. А. Оцінка допустимості протоколів слідчих і судових дій / В. А. Дем'янчук, О. В. Крикунов // „Четверті осінні юридичні читання”. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців. – Частина 3. – Підтом 2. – Хмельницький, 2005. – С. 47–51.

8. Дем'янчук В. А. Поняття та значення протоколу судового засідання по розгляду кримінальної справи / В. А. Дем'янчук, А. С. Дем'янчук // Правовое государство : теория, проблемы, перспективы. Материалы международной научно-практической конференции (2–3 ноября 2006 г., Барановичи, Беларусь). – Барановичи, 2006. – С. 36–42.

9. Дем'янчук В. А. Підстави та суб'єкти фіксування судового розгляду кримінальної справи технічними засобами / В. А. Дем'янчук // Актуальні питання реформування правової системи України. Зб-к наук. статей за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф., м.Луцьк, 2–3 червня 2006 р. У 2-х т. / Уклад. Т. Д. Клімчук, І. М. Якушев. – Луцьк : РВВ Волин. Держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – Т.2. – С. 141–145.

АНОТАЦІЯ

Дем'янчук В.А. Фіксація інформації при розгляді кримінальної справи у суді. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Академія адвокатури України. – Київ, 2009.

Дисертант дослідив правові, організаційні, тактичні та технічні аспекти фіксування судового процесу засобами звукозапису. Сформульовано поняття „протокол судового засідання”, визначено його особливі ознаки, визначено оптимальну форму та зміст; з'ясовано можливості використання протоколу судового засідання у кримінально-процесуальному доказуванні, у т.ч. і у судах вищестоящих інстанцій. Встановлено типові порушення кримінально-процесуального закону щодо протоколювання та звукозапису судового засідання, визначено їх причини та процесуальні наслідки; розроблено пропозиції з удосконалення норм чинного КПК України.

Ключові слова: фіксація доказів, судовий розгляд кримінальної справи, протокол судового засідання, звукозапис, кримінальний процес.

АННОТАЦИЯ

Демьянчук В.А. Фиксация информации при рассмотрении уголовного дела судом. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. – Академия адвокатуры Украины. – Киев, 2009.

Исследуется юридическая природа гласности судебного процесса, которая проявляется через открытое рассмотрение дела, доступное для восприятия обществом. Демонстрация аудио- или видеозаписи судебного заседания возможна для широкого круга как участников уголовного судопроизводства, так и всех находящихся в зале судебного заседания лиц, неоднократно и в любое время, что выводит действие принципа гласности судебного разбирательства на качественно новый уровень.

На основе сравнительного анализа устройств записи звука рекомендуется внедрение в практику фиксирования судебного процесса технических средств на базе цифрового регистратора устного языка как такового, что по качеству и эффективности использования превосходит аналоговые устройства.

Сформулирован тезис о том, что ходатайство от стороны судебного разбирательства о проведении звукозаписи должно поступить в стадии предварительного рассмотрения уголовного дела судьей или в подготовительной части судебного разбирательства уголовного дела.

В работе приведен ориентировочный перечень ситуаций, в которых осуществление звукозаписи по инициативе суда тактически оправдано, пока государство не обеспечит возможностей для технического фиксирования всех судебных заседаний по уголовным делам.

Установленный порядок осуществления звукозаписи, сохранения данных на носителях информации, получения копий сторонами предотвращает фальсификацию или подмену фонограммы.

Критически оценивается определение документа как источника доказательств в уголовном процессе исключительно как письменного акта. Понятие „документ” в контексте теории доказательств должно соответствовать общему определению этого понятия в Законе Украины „Об информации”.

На основе обобщения и анализа научных определений понятия „протокол судебного заседания” предлагается дефиниция, которая охватывает существенные признаки данного уголовно-процессуального документа и указывает на его функциональную нагрузку.

Протокол судебного заседания, который оформлен надлежащим образом и точно фиксирует результаты исследования доказательств в суде, сам становится источником доказательств в деле, помогает суду первой инстанции в правильном оперировании доказательствами при принятии решения по уголовному делу. Поэтому секретарь судебного заседания под руководством председательствующего должен вести протокол судебного заседания таким образом, чтобы он был полностью готов на момент удаления суда в совещательную комнату.

Для вышестоящих судов надлежаще составленный и оформленный протокол судебного заседания является полным и достоверным источником доказательств относительно соблюдения процессуального закона, прав участников судебного разбирательства, законности, обоснованности, мотивированности выводов и решений суда, изложенных в приговоре, их соответствия результатам судебного следствия.

Подчеркивается, что принципиально важно обеспечить такое состояние, при котором протокол судебного заседания четко и полно отображает весь ход судебного процесса, чем в значительной степени и определяется его доказательственное значение и выполнение роли важной процессуальной гарантии. Проведенный анализ предписаний КПК Украины относительно содержания протокола судебного заседания дает основание предлагать их расширение с целью более полного фиксирования судебного следствия, судебных дебатов, последнего слова подсудимого, усиления гарантий прав участников судебного заседания при проведении допросов, а также относительно обжалования действий и решений суда.

Диссертант предлагает предоставить право участникам процесса проверять качество закрепления данных ими показаний, а также результатов других судебных действий, в которых они принимали участие, с помощью возможности ознакомиться с соответствующей частью протокола судебного заседания, удостоверить ее своей подписью, а в случае несогласия – требовать внесения исправлений и дополнений. Суд должен быть обязан сообщить соответствующей стороне о представленных замечаниях на протокол судебного заседания, а также предоставить возможность обосновывать их правильность заявителю и высказать свое мнение тем лицам, интересов которых замечания на протокол касаются. При рассмотрении замечаний на протокол судебного заседания должен присутствовать государственный обвинитель по данному делу, а также секретарь судебного заседания, которые своими объяснениями оказывают содействие правильному решению суда.

Аргументируется необходимость восстановления обязательного ведения протоколов судебного заседания во всех судебных заседаниях судов апелляционной инстанции, а также при кассационном производстве по уголовному делу.

Ключевые слова: фиксация доказательств, судебное рассмотрение уголовного дела, протокол судебного заседания, звукозапись, уголовный процесс.

SUMMARY

Demjanchuk V.A. Fixing of information at trial of criminal case by a court. – Manuscript.

Thesis for acquiring a scientific degree of a candidate of law sciences in specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination. – The Academy of Advocacy of Ukraine. – Kyiv, 2009.

In Ukraine the thesis is the first monographic scientific research of fixing of evidences and their sources by reporting and audio recording of the court trial. Author explored the legal, organizational, tactical and technical aspects of fixing of trial by

facilities of the audio recording. In work a notion of “protocol of the trial” is formulated, his special signs, optimum manner and matter are definite; possibilities of the use of protocol of the trial in the criminal procedural proving are found out, in thereby and in the courts of higher institutions. On that ground the typical breaches of criminal procedural law are set in relation to reporting and audio recording of the trial, definite their reasons and judicial consequences; suggestions from the improvement of criminal procedural legislation are developed.

Key words: fixing of evidences, protocol and audio recording of the trial, trial of criminal case, criminal procedure.